

PRATARMĖ

Atskleisti meną, o menininką paslėpti – štai meno tikslas¹.

Oscar Wilde

Ne kiekvienas kūrėjas leidžiasi būti meno paslėptas ir tapti nematomas, tarsi nuasmenintas savo kūryboje. Tokie kūrėjai vardan idėjos, tikslo, siekio išsižada savo *ego*. Tarsi ištirpsta savo kūrybos vandenyne, kuris ima žaižaruoti neįtikėtinomis spalvomis, nuvilnija toli siekiančiomis bangomis ir tampa neišsemiamas. Vienas tokių menininkų yra Jonas Žukas.

Jono Žuko prigimčiai buvo lemta išsiskleisti ir sušvytėti ryškiomis spalvomis, nors sąlygos buvo sudėtingos ir neatrodė, kad tam palankios. Tačiau tvirtas būdas, ryžtas, stropumas, atkaklumas ir, žinoma, talentas vedė jį pasirinktu profesiniu keliu. Gyvenime jį lydėjo ir formavo ypatingos asmenybės, pradedant tėvais – vargonininku, chorvedžiu ir pedagogu Kazimieru Žuku, aristokratiškos kilmės mama Elena Klimantavičiūte, šeimos aplinka bei studijų draugais.

Profesiškai tobulėti jam padėjo du itin ryškūs pedagogai, kompozitoriai ir vargonininkai – Juozas Naujalis ir Marcelis Dupré. Su abiem menininkais Jonas Žukas bendravo nuo savo profesinės brandos pradžios iki jų gyvenimo pabaigos. Tvirtą mokytojo ir mokinio tarpusavio ryšį rodo gausi korespondencija – be galo nuoširdūs laišakai, atspindintys abipusę pagarbą ir gėrėjimąsi. Šie laišakai yra ir Lietuvos kultūros istorijos dokumentai, liudijantys glaudžius ryšius su kitomis Europos šalimis.

Skaitant laiškus jaučiama pakili nuotaika ir dvasinga atmosfera, gaubianti šios knygos veikėjus. Stilinga rašysena, ramus ir subtilus bendravimo tonas lėtina šių dienų tempą, paversdamas laiką reliatyvia sąvoka ir nukeldamas mus į tarpukario laikus, kai aukščiau visų apčiuopiamų dalykų buvo idėja. Daugelis šioje monografijoje pateiktų

1 „To reveal art and conceal the artist is art’s aim.“ Wilde, Oscar. *Doriano Grėjaus portretas*. Kaunas: Jotema, 2015, p. 3.

šaltinių liudija, kad menui Vakarų Europos šalyse jau nutekėjus tolyn moderniomis srovėmis, tarpukario Lietuvos vargonininkai vis dar gyveno romantizmo idėjomis.

Retam iš mūsų teko gyvai sutikti Joną Žuką, pasikalbėti su juo. Vieni apie jį sužinojo iš publikacijų, radijo laidų, kiti – iš jo amžininkų pasakojimų ir prisiminimų, keletui pavyko su juo susipažinti nuvykus į JAV, dar kiti bendravo laiškais. Šių eilučių autorei ilgintis kitokios atmosferos, priešingos tuo metu Lietuvoje vyravusiai po 50 metų trukusio sovietmečio išalo, ir beieškant savo profesinio herojaus bei dvasinio autoriteto, pažintis su tarpukario Lietuvos vargonininku, prancūzų vargonų mokyklos atstovu ir pedagogu, matyt, buvo neatsitiktinė. Kelią pas JAV gyvenantį Joną Žuką parodė vargonų meno tyrinėtojas, knygų apie Lietuvos vargonus autorius, muzikologas Rimantas Gučas. Magistrantūros studijų metu jam vadovaujant teko rašyti tiriamąjį darbą. Pasiūlęs patyrinti vargonininkų mokymą Lietuvoje XX a. pirmojoje pusėje, jau per pirmą susitikimą jis užsiminė apie JAV gyvenantį vargonininką Joną Žuką: apie jį Lietuvoje mažai žinoma, medžiagos galima rasti archyvuose arba pamėginti užmegzti ryšį su jo broliu, žinomu Lietuvos kontrabosininku Zigmu Žuku. Pastarasis tuoj pat buvo susirastas. Pažintis su Zigmu Žuku buvo be galo maloni ir įdomi, jis daug papasakojo apie savo brolių ir jo šeimą, padovanojo natų, kuriose yra likę Jono Žuko įrašų, taip pat nuotraukų, dokumentų, nurodė jo adresą Amerikoje.

Prasidėjo penkerius metus trukęs susirašinėjimas su Jonu Žuku ir jo sūnumi Algimantu. Prieš akis skleidėsi vis nauji tarpukario Lietuvos vargonų mokyklos fragmentai, iš kurių pavyko atkurti, tarsi kokią dėlionę, šimto metų senumo vaizdą. Archyvuose atsivėrė naujas, iki tol nepažintas, įdomus ir įtraukiantis pasaulis. Surinktose archyvinės medžiagos, R. Gučo vertinimu, būtų užtekę ne vienam, bet 5–7 rašto darbams. Gal todėl magistro darbas vėliau išsiplėtojo į Lietuvos vargonų meno tyrinėjimus aspirantūroje ir doktorantūroje. Tai, kad pats Jonas Žukas palankiai vertino šiuos darbus, tapo reikšmingu akstinu juos tęsti. Buvo malonu jo laiškuose sulaukti patvirtinimų, kad nenuklysta nuo kelio iš archyvų dokumentų dėliojant tarpukario Lietuvos vargonininkų ir besiplėtojančią to meto vargonų meno istoriją.

Atstumas bendrauti netrukde. Su Jonu Žuku keletą kartų teko kalbėtis telefonu kuriant radijo laidą apie jį (laida išėjo į eterį 2003 m. lapkričio 19 d.). Buvo nuostabu girdėti solidų jo balsą, santūrią intonaciją, ramiai dėstomas mintis. Radijo laidos metu skambėjo jo atliekama vargonų muzika, įrašyta įvairiose JAV koncertų salėse ir bažnyčiose. Tą patį mėnesį žurnale „Muzikos barai“ pasirodė pirmasis šios knygos autorės straipsnis „Jonas Žukas – prancūziškosios vargonų mokyklos kūrėjas Lietuvoje“.

Už galimybę parengti knygą pirmiausia esu dėkinga šviesaus atminimo vargonininkui Jonui Žukui, savo autoritetu įkvėpusiam imtis tokio darbo, bei Jono Žuko sūnui Algimantui, pasidalijusiam tėvo archyvo dokumentų kopijomis, talkinusiame tikslinant faktus, ieškant duomenų, nuotraukų. Nuoširdi padėka Jono Žuko broliui Zigmui Žukui už įdomius pokalbius, įsimintiną bendravimą, tarpininkavimą ir dovanotas Jono Žuko natas. Dėkoju ir vargonininkui Bernardui Vasiliauskui, pasidalijusiam žiniomis apie tarpukario Lietuvos vargonininkus. Didelė padėka vargonininkams Baliui Vaitkui ir Vitai Skirkevičiūtei už įgyvendintą Jono Žuko vargonininkų konkurso Lietuvoje idėją ir kitus renginius gražinant Jono Žuko vardą Lietuvai. Dėkoju Mamai, išvertusiai iš prancūzų kalbos M. Dupré J. Žukui rašytus laiškus, ir visiems artimiesiems, kurių kantrybė buvo bandoma ne vienerius metus, kol buvo rengiama ši knyga.

O atsigręždama į pačią šios knygos radimosi pradžią reiškiu padėką tiems, kurie atidengė užsklandą į tuo metu mažai kam žinomą tarpukario Lietuvos vargonininkų profesinį gyvenimą ir į pažintį su pačiu maestro Jonu Žuku, tapusiu dvasingumo mokytoju savo profesijoje, kuris ir įkvėpė viso to imtis. Esu ypač dėkinga asmenims, pasitaruoju metu praskleidusiems idealizmo šydą ir padėjusiems praplėsti žvilgsnį vertinant praeitį įvykius.

Nuoširdi padėka monografijos recenzentėms habil. dr. Jūratei Tripulaitienei ir dr. Juditai Žukienei už žvilgsnį iš šalies, kuris buvo būtinas siekiant išbaigto Jono Žuko portreto.

Autorė